

До разової спеціалізованої ради PhD 10970
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента Горішної Надії Мирославівни
на дисертацію Василяк Ольги Степанівни
на тему «Підготовка вчителів історії до навчання учнів з порушеннями
інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти»,
що подана на здобуття ступеня доктора філософії
(галузь знань 01 Освіта / Педагогіка,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки)

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами.

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження обумовлена трансформаціями освітньої системи України, спрямованими на реалізацію принципів рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, у тому числі з особливими освітніми потребами. Розбудова інклюзивної освіти, визначена одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики. Разом з тим, вона потребує не лише належного нормативно-правового забезпечення, а й якісно нової системи підготовки педагогічних кадрів.

Наявні суперечності між задекларованим на державному рівні правом на рівний доступ до освіти та недостатньою готовністю педагогів і закладів загальної середньої освіти до його реалізації зумовлюють потребу у вдосконаленні змісту й форм організації професійної підготовки педагогів. Питання готовності вчителів історії до роботи в умовах інклюзії не отримало

цілісного й системного висвітлення. Водночас важливо наголосити, що підготовка вчителів історії має не лише професійне, а й суспільне значення, адже забезпечує формування в учнів з особливими освітніми потребами й загалом у молодого покоління історичної пам'яті, громадянських орієнтацій та цінностей толерантності й соціальної справедливості.

Таким чином, дисертаційне дослідження Ольги Степанівни Василяк «Підготовка вчителів історії до навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти» є вчасним і суспільно значущим. Воно узгоджується зі стратегічними напрямками державної освітньої політики України, відповідає завданням модернізації вищої педагогічної освіти та інтеграції у європейський освітній простір.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз змісту дисертації та публікацій Василяк Ольги Степанівни свідчить про наукову обґрунтованість і достовірність результатів проведеного дослідження. Це забезпечується, насамперед, методологією дослідження, яка поєднує аналіз сучасних концепцій інклюзивної освіти з педагогічним експериментом, що охопив значну кількість студентів і практикуючих учителів історії. Послідовна реалізація констатувального та формувального етапів дало змогу визначити вихідний рівень готовності педагогів, перевірити результативність авторської програми й зафіксувати статистично значущі позитивні зміни у знаннях, мотивації та практичних уміннях. Достовірність цих змін підтверджується зростанням показників рівнів готовності за всіма компонентами та результатами перевірки за допомогою χ^2 -критерію.

Обґрунтованість висновків підтверджує також широка джерельна база (284 найменування, у тому числі 17 іноземними мовами), яка відображає сучасний стан проблеми у вітчизняній та зарубіжній педагогічній науці. Висновки і рекомендації логічно витікають із результатів експерименту, що засвідчують як

позитивну динаміку професійної готовності вчителів історії, так і підтверджують значущість визначених авторкою організаційно-педагогічних умов.

Дисертація має достатній рівень апробації: результати дослідження опубліковано у 12 наукових працях, серед яких 5 статей у фахових виданнях України, а також апробовано на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

У сукупності це дозволяє стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації у дисертації є обґрунтованими, внутрішньо логічними та підтвердженими емпірично.

3. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертації.

У дисертації О. С. Василяк цілісно та системно досліджено проблему підготовки вчителів історії до роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивної освіти. Авторкою сформульовано та обґрунтовано поняття готовності вчителя історії до інклюзивного навчання учнів з інтелектуальними порушеннями. Важливим внеском є також розроблення та апробація авторської моделі формування такої готовності, що інтегрує теоретичну підготовку та практичні завдання, пов'язані з адаптацією змісту і методики навчання історії.

Значущим здобутком дослідження є наукове уточнення педагогічних умов формування готовності майбутніх педагогів, що охоплюють мотиваційний, ціннісно-орієнтаційний, методичний та психологічний аспекти підготовки до роботи з учнями з особливими освітніми потребами. Вагомим аспектом новизни є запропонований інструментарій діагностики рівнів готовності, що надає дослідженню прикладного характеру і забезпечує можливість перевірки динаміки змін. Зазначене дозволяє розглядати наукову новизну дисертаційного дослідження не лише у площині теоретичного обґрунтування проблеми, а й у її практичному вимірі, що задає орієнтири для вдосконалення підготовки педагогів у системі вищої та післядипломної освіти.

4. Значення одержаних результатів для науки і практичного використання.

Результати дисертаційного дослідження Василяк Ольги Степанівни мають вагоме значення для розвитку педагогічної науки та вдосконалення освітньої практики.

З огляду на наукову перспективу, вони можуть бути використані для подальшого розвитку предметних методики до роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями. Визначені критерії та індикатори оцінювання готовності можуть застосовуватися у компаративних дослідженнях, а також як підґрунтя для створення нових діагностичних підходів.

Практична значущість результатів полягає в можливості їх застосування у процесі підготовки студентів спеціальності «Середня освіта. Історія», під час викладання курсів інклюзивної педагогіки та методики навчання історії, а також у системі післядипломної педагогічної освіти. Зокрема, розроблена й апробована програма підготовки вчителів історії до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями може слугувати складовою навчально-методичного забезпечення відповідних освітніх компонентів і програм підвищення кваліфікації. Створений діагностичний інструментарій може застосовуватися для оцінювання результативності освітніх програм у частині формування інклюзивної компетентності.

Значущість результатів підтверджує їх упровадження в освітній процес Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/04/1793 від 23.06.2025 р.) та Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-02/571 від 01.08.2025 р.). Це засвідчує не лише наукову обґрунтованість, а й практичну придатність одержаних результатів.

5. Оцінка змісту й оформлення дисертації.

Ознайомлення зі змістом дисертації Василяк Ольги Степанівни дає підстави відзначити належний рівень наукової підготовки авторки. Дослідження вирізняється продуманою структурою, логічністю та послідовністю викладу, що забезпечує цілісність і завершеність роботи. Структура дисертації відповідає

встановленим вимогам: вона включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки.

У вступі чітко визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, обґрунтовано його актуальність і практичне значення. У першому розділі подано теоретико-методологічні засади дослідження, здійснено аналіз наукових джерел, уточнено сутність ключових понять і розглянуто підходи до формування інклюзивної компетентності педагогів.

Другий розділ присвячено емпіричному дослідженню. Авторка описує логіку проведення констатувального етапу, характеризує вибірку та діагностичний інструментарій, подає критерії й показники готовності вчителів історії до роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями. Отримані дані підкріплені кількісним і якісним аналізом, що підтверджує їх достовірність.

У третьому розділі обґрунтовано педагогічні умови та запропоновано модель формування готовності вчителів історії до інклюзивного навчання. Подано програму підготовки, результати формувального експерименту та висновки щодо ефективності запропонованих підходів.

Слід позитивно оцінити коректність добору методів дослідження, застосування статистичних методів аналізу та узгодженість висновків із поставленими завданнями. Висновки до розділів та загальні висновки відображають основні результати роботи.

Анотації українською та англійською мовами відповідають змісту дисертації й відображають її головні положення. Оформлення роботи здійснено відповідно до вимог.

Загалом дисертація характеризується цілісністю, науковою обґрунтованістю та практичною спрямованістю, що свідчить про належний рівень виконання дослідження.

6. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертаційна робота Василяк Ольги Степанівни відповідає встановленим вимогам до досліджень зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка та оформлена згідно з чинними нормативними документами Міністерства освіти і науки України, зокрема наказом від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Структура роботи є повною та містить усі необхідні елементи: анотації українською та англійською мовами, зміст, вступ, основні розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

Положення й результати дослідження належним чином підкріплені посиланнями на використані джерела. Результати дослідження апробовані у наукових публікаціях і доповідях на конференціях, що підтверджує їх відкритість. Аналіз дисертації, наукових публікацій за темою та результати автоматизованої перевірки на наявність запозичень підтверджують самостійність виконання роботи та дотримання принципів академічної доброчесності. У процесі рецензування не виявлено фактів академічного плагіату, самоплагіату, фабрикацій чи фальсифікацій результатів.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

У цілому визнаючи вагомість наукових і практичних результатів, разом із тим вважаємо доцільним виокремити кілька положень, які можуть стати підґрунтям для подальшої дискусії та вдосконалення роботи.

1. У дисертації подано визначення «готовності вчителя історії до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями» як інтегрального утворення, що поєднує предметно-методичну підготовку з інклюзивними знаннями й уміннями (с. 86). У роботі також аналізуються поняття «професійна компетентність», «інклюзивна компетентність» учителя та її структурні компоненти (с. 75-80). Водночас простежується певна методологічна неузгодженість: не пояснено, як саме співвідносяться ці категорії, чому визначені автором складові готовності (когнітивний, операційно-рефлексивний, мотиваційний) майже тотожні компонентам інклюзивної компетентності (когнітивний, операційний,

мотиваційний, рефлексивний). Доцільно було б подати чітке розмежування й опис зв'язків між зазначеними категоріями та обґрунтувати підстави включення спільних елементів. Це забезпечило б більшу концептуальну цілісність дослідження і дозволило уникнути дублювання чи змішування понять у подальших дослідженнях.

2. Автором розроблено та апробовано програму підготовки вчителів історії до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням, яка поєднує навчальну дисципліну «Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного навчання» та виконання практичних завдань під супервізією. У змісті роботи розкрито наповнення навчальної дисципліни, а її програму подано у додатках. На нашу думку, у тексті роботи, зокрема у параграфі 2.3. «Впровадження навчальної програми з підготовки учителів до навчання історії учнів з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання та перевірка її ефективності», варто було б розкрити відповідність результатів навчання дисципліни з критеріями та показниками сформованості готовності вчителів до навчання дітей з інтелектуальними порушеннями. Це дозволило б продемонструвати, які саме модулі, теми, завдання забезпечують формування окремих складових готовності.

Разом з тим, важлива складова цілісної програми підготовки вчителів – супервізія – не отримала належного розкриття. Доцільно було б визначити ролі та обов'язки супервізорів, періодичність і тривалість супервізійних сесій, їхній зміст та інструменти зворотного зв'язку. Для забезпечення можливості масштабування програми у підготовці педагогів варто доповнити її опис вимогами до ресурсного забезпечення (матеріально-технічного, кадрового, методичного, організаційного).

3. Зміст робочої програми навчальної дисципліни «Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного навчання» не повністю узгоджений із сучасними підходами до інклюзивної освіти. Зокрема медична класифікація інтелектуальних порушень за ступенем їх прояву не

узгоджується з практикою визначення рівнів освітніх труднощів та рівнів підтримки, які застосовуються в Україні. Використання формулювання на кшталт «діти ... як об'єкт вивчення» суперечить сучасному розумінню дитини як активного суб'єкта навчання, а теза про «категорії дітей, які підлягають інклюзивному навчанню» не відповідає трактуванню інклюзії як права всіх дітей на отримання освіти за місцем проживання, незалежно від складності порушень.

4. У роботі для оцінки рівнів готовності використано анкети та опитувальники для студентів та вчителів. Доцільно було б подати показники внутрішньої узгодженості шкал цих інструментів, наприклад коефіцієнт α Кронбаха, а також результати перевірки валідності, що дозволило б підвищити наукову обґрунтованість і переконливість отриманих результатів.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку наукової та практичної значущості дисертаційного дослідження.

8. Загальний висновок.

Проведений аналіз дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що тема дослідження Василяк Ольги Степанівни є актуальною, обґрунтованою та має теоретичне і практичне значення для розвитку сучасної педагогічної науки та практики інклюзивної освіти. Основні положення роботи відзначаються науковою новизною, результати – достатнім рівнем достовірності, а запропоновані авторкою висновки та рекомендації – прикладною спрямованістю і практичною цінністю.

У цілому дисертація «Формування готовності майбутніх учителів історії до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання» є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами,

внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 р.) та вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

Н.Г. Надія ГОРІШНА

